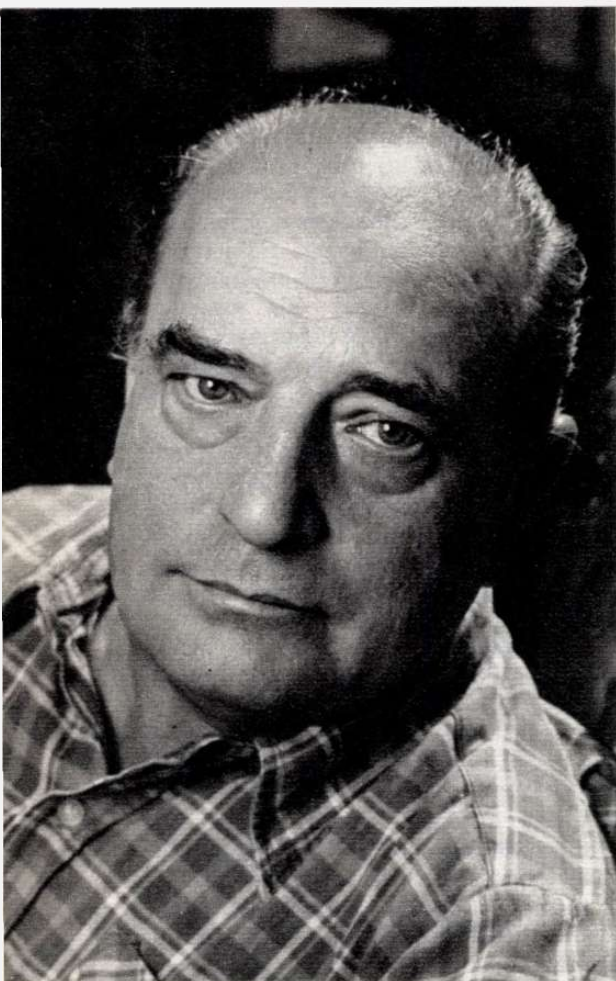

Bútorok iskolája

Otthonainkban idestova egy harmadszázad történelme fér el — otthonaink története: történelem is. Sohasem tudok úgy emlékezni régi otthonainkra, hogy az ott töltött idő minden öröme és válsága eszembe ne jusson. Első otthonunk körül, a Várban, a Dísz térnek azon az oldalán is, ahol ma két betorkolló utca fog közre egy éttermet és kétemeletnyi modern lakást: egy világ semmisült meg 1945-ben, egy társadalmi rendszer, és nem csak a mi életünknek, hanem az országnak egy korszaka is. Első otthonunk volt ez, mely házasságunk után üres, de frissen festett falakkal fogadott, egyedüli berendezéseként egy részletre vásárolt rádióval s egy leányszoba bútoraival. Első lakásunkat ötemeletes bérházban béreltük, mely két lépcsőházával és liftjeivel inkább a Szabadság tér, nem pedig a Dísz tér környékére illett volna. Az épület oda nem illő volta miatt azzal vizsgáltuk magunkat, hogy félemeleti ablakunkból nemes, barokk palotasort láthatunk, méghozzá a szemközti sor emeleti magasságából, mintha a mi házuk nem lenne ötszörte magasabb a szemköztiéknél. Az ostrom utolsó heteiben a kétharmad-részeiben kiégett bérház legfelső emeletéről, jeges februári szélben, a már felszabadult Pest utcáit fürkésztem reménykedéssel; a Parlament tornyocskáin a fennakadt német ejtőernyők paprikapiros selymével üzent a szemközti előrenyomuló másik világ.

A régi Várat a főnemesség lakhelyeként tartották számon, holott az inkább a tösgyökeres budai polgárság-kispolgárság lakhelye volt. A paloták tulajdonosai úgyszólván láthatatlanok maradtak — láthatóbban volt jelen a minisztériumi segédhivatalok világa. Kevesen jártak az utcákon, a levegő tiszta, s az utcák olyankor is szelesek, amikor szélcsend üli meg a várost. Fürdőszo-

bánk mellett a magas világító udvar kéményként erősítette szélviharrá a légáramlásokat. Májusi estéken az ablakokon betódult a Honvédszobor kis közkertjének orgonaillata. Ablakunkkal szemközt, egy háromablakos emeletes házacsán Volkmann Robert zeneszerző egykori otthonára emlékeztetett az emléktábla; a földszinten, téli délutánokon, bepárasodott Deffert fodrász üvegajtaja: piros bőrhuzatú fodrászkaraszékeit SS-katonák cipelték óvóhelyükre, az ostrom első napjaiban. A Várban mindössze három gépkocsi közlekedett, a 16-os autóbuzson kívül: öreg limuzinok, főméltságok jelenlétét hirdető, színes lámpácskával. A paloták berendezését csak az ostrom után ismertük meg tapinthatólag, amikor, mint egy szétbontott színpad bútorzata, a lábunk előtt hevert a járdákon, és ez azért válhatott fontos tapasztalatunkká, mivel az ostrom előtti években még magára a színpadra is bepillanthattunk, vasárnapi sétákon, a Bátyasétányra nyíló ablakokba, melyek hivalkodás nélkül elzárkózó enteriőrökre engedtek betekintést.

Mielőtt a magunk „összkomfortos” bérleményét megtaláltuk, a kapukra kiszegezett nagyszámú lakáshirdetés nyomán hetekig jártuk a Vár régi házainak lakásait, s mindegyikük különöségeikkel, meglepéseikkel szolgált. Egy helyütt a W.C. a dolgozószobából nyílt, lépcsőfokkal magasabb faliszekrénykében. A fürdőszobákat több lakásban üvegfal választotta el az előszobából, Eötvös József szülőháza mögött az emeleti lakás arról volt nevezetes, hogy Hunyadi László ott vett végbúcsút menyasszonyától. Az ezredes lakásából hátsó ajtó nyílt a lépcsőre, másutt a hálószobától a kádat rézrudon húzható függöny választotta el; a Góth színészpár földszinti, tágas szobáit spanyolfalak tagolták több helyiségre. A komfort hiánya miatt a lakberek alacsonyok maradtak — bennünket s még néhány művészt, értelmiségit ez vonzott a Várba.

Mert a Vár ekkor nem számított idegenforgalmi látványosságnak, s a Krisztinából és a Vízivárosból csak a Bátyasétány vasárnapi térzeneje és a Mátyás-templom kedvéért jöttek fel a budaiak, hogy Vavrincez Mór zenés miséje után a Ruszwurm cukrászdát felkeressék. A hivatalnokok nem a Fehér Galambnál ebédeltek, hanem csak a Fortuna utca kis kifőzdéjében, mely a főzeléket „feltéttel” kínálta. A főváros szívében félálomba süppedt kisváros volt a

Vár, a Sikló üvegalitkája két perc alatt kilométerek távolságába vitt Budapesttől, és a Dísz téren túl, a katonai és a politikai világ valamennyi parádéját mintha nem is ebben a kerületben rendezték volna.

Újabbán nem egy közíró emlegeti az egykori Vár feudális fényűzését. Mind-ebből kevés mutatkozott meg, hacsak a negyed csendjét és tisztaságát nem tekintjük fényűzésnek. Fekete keménykalapjával, összcsavart esernyőjével, a földrajztudós miniszterelnök gyalog tartott a Sándor-palotába, és a fűszeres azzal keltett bizalmat vevőinél, hogy megmutatta nekik Eszterházy herceg háztartásának bevásárló könyvecskéjét. Őt kis fűszerüzlet szolgált ki a Várnegyed lakosságát, a karácsonyfától szappanig a szükséges fogyasztási cikkeket lelkiismeretesen árusították. A Bátyasétány papi- és egyenruha-szabóságán kívül Bilger Mátyás műhelye vált csak emlékezetessé az ostrom utáni hetekben: petróleumlámpa fényénél, a viaszos vászonnal leborított szabóasztalnál, kivilágosodó márciusi estéken itt tartotta rendelését a várnegyedi főorvos: a megmaradt lakosság meghatottan gyülekezett — a túlélők itt látták viszont egymást. A Tárnok utcai gyógyszertár déli ablakából még nemrégiben is úgy tekinthettem végig a lejtős utcán, mint valamikor a múltbeli pult ernyős lámpái mellől, de a képet többé már nem a minisztériumi épület kupolája zárja le. A szürkületben ez látszott az egyedüli változásnak, holott a valóságban ez volt a legkevésbé fontos változás.

Első otthonunkban a bútorok lettek tanítómestereinkké, helyesebben a bútorok hiánya. Évekig tanultunk a bútorok iskolájában, ízlést, minőséget, formát, sőt történelmet is. A pirosra lakkozott leányszoba mellé megérkeztek Szegedről nagyapám legénykori bútorai, melyeket édesanyám rendbehozott. Ma is a nagyapám ágyában alszom, és alacsonyabb termetét abból érzékelem, hogy a fekvőhely nekem kissé rövid. Kézirataimat az ő üveges szekrényeiben őrzöm, vendégeinkkel az ő asztalánál ülünk vacsorához. Házasságunk első s mindmáig legnagyobb ajándéka volt ez a bútorzat, a múlt század derekának egyelőre még nemes ízlése szerint, közülük különösen az olvasódivány, a balzac, melynek neve előfordul Kemény Zsigmond és Jókai regényeiben, s melyet

Öcsémrel

A szegedi piarista gimnáziumban

anyám, nagymamám, mindig ezen a néven emlegettek, s én csak idővel fedeztem fel, hogy nem a regényíró viseli egy bútor nevét. Tapasztalatlanságunkban ezek a bútorok csupa talányt és feladatot jelentettek. Maguk közölték, mi mindenre tartanak még igényt, tőlük tudtuk meg, hogy hiányoznak a székek és a csillár — a lakkozott, modern bútorok pedig azt az otthonosságukat, melyet első teázásainknál még hiánytalanak éreztünk, egyszeriben elvesztették.

A régi bútorok fájának természetes és alig észrevehető szépsége, a faragott asztallábak, a kulcslyukak csontból kiesztergályozott kerete, a régi kulcsok csipkefeje, a meleg, erezett furnérozás, mely minden darabon más árnyalatú volt, a bútorok belső, sűrű csapolása: mindez olyan heves vonzalmat keltett bennünk a fa természeti mivolta iránt, hogy a piros lakkozást szegényesnek és hamisnak találtuk. Elfedni a fa egyéni erezését: micsoda kíméletlenség: A fa erezete és színe: a fa arca is — többé nem akartunk arc nélküli bútorok közt élni. A régi bútorok pedig folyamatosan közölték velünk tanításukat: már függönyre is igényt tartottak, mert a csupaszi ablaktokok durva lédákként emelkedtek a kecses bútorok fölé.

A bútorok leckéje játékba csapott át: szenvedélyes lakberendezőkké váltunk. Ezt a játékot, a bútorok játékát sohasem tudtuk megenni, s a felismerés, hogy a rendelkezésünkre álló teret életünk színpadává, ízlésünk képévé rendezhetjük be, otthonunknak új értelmet és fontosságot adott. Minden tárgy elhelyezése felelősséggel és gondnal is járt, de még több örömmel. A bútorok úgy átfonták életünket, mint egy eleven folyondár, s elküldtek bennünket a régiségkereskedések magasabb iskoláiba.

Még ha vásárolni nem tudtunk is, képzeletünk a látottakat annyira feldolgozta, hogy lassanként bútorismerőkké váltunk. Ezek a régi vagy csak régiebb darabok még az üzleti összeviaskodásban is megőrizték egyéniségüket, mintha különféle virágok lettek volna, melyeket csak átgondoltan szabad csokorba kötni, mert egyébként nem csokrot, hanem egy marék gazt szedünk velük. Néha hosszabb távollétre volt szükségünk, hogy a lakásba belépve valami hibát, téves elhelyezést észrevegyünk. Festők vehetik így észre képük kompozíciós hibáját, s a mi lakásunk is olyan kép volt, melyet sohasem lehetett befejezni. Egy-egy bútordarab kiegészítő tárgyakat igényelt, sőt kituszkolta a meglévő, s dörzsölt és furnérozott bútoraink a színesre lakkozottakat végül is kiközösítették a lakásból.

A költő versben fejezi ki énjét, szobájában azonban bárki ugyanúgy kifejezheti. Goethe említette egyszer Eckermannnak, hogy a sivár szobákhoz azért ragaszkodik, mert a kényelmes szoba ellustítja, tehát kielégíti, s ettől ő tudatosan óvakodik. Ugyanakkor igényt tartott több kényelemre is, mert többet vállalt, mint más emberek. Ez a kijelentése talán nem a lakásra vonatkozott, hanem a kiszolgálásra, a munkatársakra, akik ügyeinek intézését segítették. A Wilhelm Meister könyvtárszobája eszményien berendezett házban kapott helyet, az inasok kis kosarakban a kért könyveket és metszeteket épp oly gondosan szállítják, mint a frissítőket. Annak a kornak fényűzése a rend volt, rend pedig csak zárt világban valósulhat meg. A rend jutalma a zártság, s a rendért a zártságot kell árként fizetni. A rendjükre talált bútorok is zártságot teremtettek, és ez megfelelt a régi várnegyed tágabb zártságának.

Zárt világ: otthonok világa — a régi várnegyed ilyen értelemben nem is zárkózott, inkább teljes volt. Mi több: a valóban bezárkózott paloták kiűtöttek belőle, mert a negyed teljessége békés volt és szerény. Épp olyan szerény, mint házunk három utcára nyíló földszinti üzletsora: mindegyik üzlet különálló kis világ, a maga küzdelmeivel és tragédiáival. Országunk történelmét hamarabb tetten érhattük volna ezekben a boltocskákban, mint a minisztériumokban vagy a főhercegi és a kormányzói rezidenciákban.

A Tárnok utcai sarok tejüzlete mellett a kis illatszertár még bélyegsorozatokat is árusított, s tulajdonosai a mi félemeletünkön laktak, fiatal házaspár kisfiúkkal, félrevonultan és szorongón, ellenségesnek érzett közegben. Ők tűntek el elsőnek a házból, negyvennégy nyári napjaiban, s kis lakásukat tüstént lefoglalta a legfelső emelet ötszobás bérlője, a nyilas hírlapíró, hogy közelebb kerülhessen a légoltalmi pincéhez. Ugyanő másodiknak tűnt el lakóközösségünkben, karácsonyi gyertyagyújtáskor, miután kitartásra buzdító vezércikkét nyomdába küldte. Ezt a cikkét már a pincében olvastuk el.

A földszinti üzletsor valamennyi boltosa eltűnt azóta, és sohasem láttuk viszont az őszhajú hölgyet, akinek trafikjában naponta négy *mirjam* cigarettát vásároltunk, s a kis helyiség egy úri dohányzószoba kényelmére is törekedett, duruzsoló vaskályhával, asztalka két oldalán karszékekkel és a kikölcönözhető detektívregények polcával. Ellentétként a felső Tárnok utca trafikjának, melyben kopár falak közt fekete, zord hölgy sértődötten szolgált ki.

Szobáink alatt a betonpadlós üzlet fűszerese kora hajnaltól futkosott, hogy régmódi, fiókos árurekeszeit megtölthesse liszttel, gyertyával, mogyoróval, mákkal,

pótkávéval és plantateával, s kosárba rak-hassa ajtaja mellé a krumplit és az almát. Csekély üzleti hasznát néhány üveg égett szeszen rejtette elfalazott üregbe: az ostrom idején a fal ledőlt, az italokat biztonságí megfontolásból, leltári jegyzék szerint, a lakók közt szétszórták. Elkőborolt lovat kötöttünk az üres fűszerület pultja mögé, s egy ideig etettük. Kevéssel az ostrom előtt bérelt helyiséget a Honvédszobor mögött egy igen öreg házaspár: faesztergályozó műhelyt nyitottak, tekebábukat, borotválkozótükröket, asztallábakat esztergályoztak vidékiesen, és ott is laktak szűk műhelyükben. Az ostrom idején a lakók ételmaradékaiból éltek, majd úgy tűntek el, mintha a Honvédszobor kiskertje nyelte volna el őket, ahová pedig a halottakat temették.

Ostrom utáni elköltözésünk, majd a ház lebontása nekünk az egész Vár eltűntét jelentette, és jelenti ma is. Szemünkben a mai Vár szép és megragadó építészeti fikció — olyasféle álom, mint a Halászbástya, a halászok egykori, valóságos bástyájához képest. Eközben az eszünkkel tudjuk, hogy a mai várnegyed valószínűbb, mint a mi időnkben volt, hisz középkori vagy barokk állapotába állították vissza. Érzéseink azonban makacsul nem a kijavított, hanem az elrontott, majd lerombolt Várral kapcsolnak össze. Pincénket, a mély törökpincét azóta elfalazták, pedig annak a pincének egyik sarka *semleges terület* volt akkor: itt rekedt svájci nevelőnő foglalta el, fonatos karszékével, mely fölél tiltón emelkedett a svájci felségjelvény — a piros alapon fehér kereszt. Pincerészünk, melyben másfél

hónapig éltünk, elérhetetlenné távolodott lakásunk folytatása lett: derékaljakkal, ágyneművel, néhány könyvvel, edényekkel és egy kis komóddal létrehoztuk otthonunk válság-kópiáját, és éhezéseink közben szikrázó szemmel olvastuk a Varázshegy szanatóriumának bőséges étkezési jeleneteit, mert azokban az időkben Naph-ta és Settembrini beszélgetései helyett csak Pepperkorn úr óriás tojásrántottájában tudtuk érzékelni a könyv izgalmát. Mégis, mindennap egy lavór vízben megfürödtünk, mostunk, pedig minden vödör vízért aknatűzőn és tábori csendőrök razziaján kellett áthatolni. A gépolajban úszó kanóc fényénél még regényem néhány fejezetét is megírtam, ugyanazzal a konoksággal, mint odafönti íróasztalom mellett.

A várnegyed egykori zártságából, lakásunk zárt világán át, így jutottunk a pince legzártabb világába, mely rend is volt egyszerűs mind, elemi és szűkös rend, de annál elszántabban fenntartott. Mindazt, ami a Várral történt, azért fogadtuk el beletörődően, mert azt hittük, mindenkivel ugyanez történik meg. Minket nem az ostrom döbentett meg, hanem az, amikor megtudtuk, hogy a Vár infernójával egyidőben némelyik kerületben még a parkettát is naponta kefélték. Persze, csakhamar rájöttünk, hogy ezek a felviaszozott parketták a mi padlókefénk újbóli használatát is előmozdították.

Életünk még három lakás állomásaira hajtott bennünket, amíg végre, utoljára, ha nem is a Várba, de annak lábához, a

Vízivárosba, mintegy testvérnegyedébe, visszajutottunk. Egyik ablakunkból még mindig feltekinthetünk a bástyák mögött a Várszínházhoz kapcsolódó épületekre, melyek téli estéken, káfkai kastélyként, egy építkezési vállalat irodáiból világítanak a ködbe. A felszabadulás után el kellett felejtenuk az ostromlott Várat: kriptából az életbe vágytunk, a Körtér környékének forgalmába, városiasságába, mely nekem az egykori Eötvös-kollégium felségterületét is jelentette. Sohasem volt igazán közünk a Pasarétke, ahol évekig laktunk, nyomasztó korszakban, melyet a környék párasága, nyirkossága, korán beköszöntő alkonyata is minduntalan érzékeltetett. Az elgazosodott kert, a bokrok alá szórt törmelék szomorúbb látvány egy romos utcánál: az ötvenes évek Pasarétje, melyet az ostrom érintetlenül hagyott, a Vár romjainál kietlenebb volt. Kertészek és házfelügyelők, akik a kertetek régi gazdák számára valamikor rendben tartották, most álltak bosszút a növényeken és a pázsitokon? A Vízivárost azért szerettük meg, mert valódi volt, kopottságával és romtelkeivel nem akarta magát fényűző negyednek hazudni. A Vároldalt, s épp azt a frissen parkosított lépcsőt, mely az új luxusszállóhoz is vezet, még mindig elhajtott konzervdobozok, alágörgetett padok, szalonázáshoz gyűjtött rőzserakás maradéka, elhajtott foszlós paplan szegélyezik — kik azok, akik még ma is úgy érzik, hogy valamiért bosszút kell állniok?

A Vízivárosnak nem a városiassága az igazi vonzereje, hanem a nevében is foglalt víz, a Duna: hatalmas jelenét, már a

puszta szagával, a szelével is. Éjszakai órákban a Duna jelenléte érezhetőbbé válik a Víziváros mellékutcáin: nem városi az légáramlat, mely hajnalig a zárt ablakokon is behatol.

A lakás, melyben most lakunk, s melynek létrejötté a várbeli tanulóévek, az első bútorainkon nevelődött igény gyümölcse is, védetté és meghitté ugyancsak a Duna közelsége miatt válik. Dolgozószobám ablakából a Fő utca gutaütéses forgalma elhanyagolható széljegyzetté csökken a Duna változatlanságához képest. Alig résnyi a kilátásom a folyamra, melyet nyáron még egy gyönyörű gesztenyefa is eltakar, de a nagy látványú résznyi kivágatban is megmarad. Hosszú és szűk folyosó ez a városi kép, előtérben a vízivárosi utca bérházai, majd a Fő utca túlsó felén a nemes, múlt századi palota, és nyomban a kép főalakja: a Duna, mely fölé a túlparton a Bazilika kupolája magasodik. Látványunk a kupola zöld felülete szerencsésen egészíti ki a Dunáét, mintha ezt a templomot a vízre, a folyam díszítéséül emelték volna. A Duna és a kupola közt a nemrég emelt, s külsejében a kórházat kaszárnyával párosító, penészes színűre vakolt, szomorú épület fel sem tűnik. A Bazilika azonban még a lakásunknak is bútordarabjává lesz, s késő éjjel, amikor néha megállunk kivilágítatlan, néma tömege előtt, úgy nézzük, mint otthoni világnak részét, amit szűk térségbe szorított magányában akár meg is szólíthatnánk, hisz az otthonnak nem csak a berendezése a tartalma, hanem mindaz is, amit tekintetünk vagy gondolatunk a külvilágból elérhet.

Csigó László felvételei és reprodukciói

